

door de directie en de personeelsorganisaties in het geheel niet geprotesteerd) 'in zoverre concrete resultaten zouden hebben opgeleverd, dat dit transport niet zou hebben plaatsgevonden'¹ – die conclusie dunkt ons onvolledig. Nederland van Joden te zuiveren, was inderdaad een hoofdpunt op het Duitse program dat de bezetter onder alle omstandigheden en met alle middelen zou hebben trachten te verwezenlijken. Een weigering tot medewerking van de zijde der Nederlandse Spoorwegen zou dan ook, zo vermoeden wij, met terreur gebroken zijn. Maar welk effect zou die weigering gehad hebben in andere kringen van de samenleving? Welk effect op de Joden? Welk effect op de niet-Joden die met de vraag worstelden of zij Joden onderdak zouden verlenen? Die vragen laten geen nauwkeurige beantwoording toe – met dat al lijkt ons de conclusie van de Enquête-commissie te simplistisch. Wij komen in ons volgend deel nog op deze problematiek terug. Hier willen wij er slechts op wijzen dat, in de beginperiode der Jodendeportaties, bruto geweld alleen op de Joden toegepast werd. Elders was dat niet nodig: zonder noemenswaard verzet deden de bij de deportaties betrokken instanties wat van hen verlangd werd. Ten aanzien van een mogelijke bescherming der Joden of zelfs maar van pogingen in die richting liet met name de Nederlandse overheid volledig verstek gaan. Dat heeft zich, dunkt ons, het meest schrijnend geuit bij het door ons vermelde feit dat bij het eerste transport uit Den Haag Joodse 'oorlogsgewonden' gedeporteerd werden, 'die sinds mei '40 in het Militair Hospitaal hadden gelegen.' Kennelijk had geen enkele autoriteit een vinger voor hen uitgestoken.

Vlucht en onderduik

Het isolement waarin de Joodse bevolkingsgroep bij het begin van de deportaties al was gedreven, werd door de bezetter nog niet strikt genoeg geacht. Wij vermeldden al dat de Joden te Amsterdam (elders was dat al geschied) eind juli hun fietsen moesten inleveren. In diezelfde maand ontvingen alle Nederlanders die een telefoonaansluiting bezaten, een z.g. Ariërverklaring ter invulling: de Joden onder hen zouden hun aansluiting verliezen, zo ook de niet-Joden die zouden weigeren, de verklaring in te vullen en op te zenden. Er waren inderdaad niet-Joden die dat weigerden en die afgesneden werden. In totaal werden, hoofdzakelijk ten nadele van Joodse

¹ A.v., dl. VII a, p. 390.